

Speel, leer & communiceer

Een aanpak om kinderen met autisme
door spel te leren communiceren

SPEEL, LEER & COMMUNICEER

Colofon

Astronaut Boeken
www.astronautboeken.nl

Redactie: Linda Baart concepts
Illustraties: Studio Stif
Vormgeving omslag en binnenwerk: studio SIEN

ISBN 978-94-92744-03-6
NUR 770

© 2019 Ariane Flesseman

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoerd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Speel, leer & communiceer
Een aanpak om kinderen met autisme
door spel te leren communiceren

Ariane Flesseman

INHOUD

Voorwoord	10
Hoofdstuk 1	
Inleiding	12
Autisme en communicatie	13
Speel, leer en communiceer	15
ABA en praktijkervaring	17
Voor wie is dit boek geschreven?	18
Opbouw boek	18
Hoofdstuk 2	
Maak kennis met Nathan, Lyra en Jason	22
Nathan	23
Lyra	25
Jason	27
Hoofdstuk 3 Motivatie	30
Hoe weet je waarvoor je kind gemotiveerd is?	31
• Observeren	31
• Motivatiecategorieën	33
Hoe bereid je het spel voor?	35
• Keuze van speelgoed	35
• Indeling van de speelplek	37
• Spelhandelingen voorbereiden	39
• Aanvullende tips	40
Hoe kan je daadwerkelijk gaan spelen?	43
• Positie	43
• Interesse	43
• Nadoen	44
• Toevoegen van speelgoed	46
• Toevoegen van een spelhandeling	47
• Stem en gezicht	48
• Controle over iemand anders	50
• Hulp geven	50
• Zelf spelen	51
• Houd het kort	51

Wat kan je beter niet doen?	51	Hoe formuleer je doelgedrag?	81
• Afkeuren wat hij doet	51	Wanneer kies je doelgedrag?	83
• Opdrachten geven	52	• Aanpak	83
• Vragen stellen	52	• Wees flexibel	85
• Je kind stoppen in zijn spel	53	• Doelgedrag kiezen is altijd mogelijk!	86
Hoe zie je aan het kind dat hij bij je wil zijn?	54		
Hoe houd je zijn motivatie vast?	55		
Hoofdstuk 4		Hoofdstuk 6	
Positieve houding	58	Vragen om wat je wil	88
Een positieve houding in spel	59	De vaardigheid ‘vragen om wat je wil’	89
• Plezier	61	• Waar kan je kind allemaal om vragen?	90
• Vertrouwen	62	• Gebruik van eten	92
• Acceptatie	62	Hoe kan je ‘vragen om wat je wil’ oefenen in spel?	93
Factoren die invloed hebben op je houding	64	• Controle over speelgoed	93
• Omgaan met de diagnose autisme	64	• Voorzeggen	96
• De hulpverlening	65	• Wachten	100
• Mate van probleemgedrag	65	• Kinderen voor wie ‘om iets vragen’ nog nieuw is	102
• Communicatiemogelijkheden	66	• Hoe kan je de communicatie van je kind uitbouwen?	103
• Manier van plezier uiten	66	• Hoe lang wacht je?	105
• Steun uit je omgeving	67	• Controleer op motivatie	105
• Energie	67	• Zorg voor een ontspannen leersituatie	106
• Factoren los van je kind	67	• Extra tips	107
Tips die bijdragen aan een positieve houding	68	Variaties van doelgedrag	108
• Bewustzijn van je gevoelens en gedachten over je kind	68	• Generaliseren van de vaardigheid ‘vragen om wat je wil’	108
• Focus op je kind	71	• Zelfstandig om iets vragen	109
• Vraag om hulp	72	• Spontaan om iets vragen	110
• Maak het jezelf makkelijk tijdens spel	72	• Vragen om iets wat uit het zicht is	111
• Praat niet over je kind in zijn bijzijn	73	• Aandacht trekken van iemand	112
Conclusie	73		
Hoofdstuk 5		Hoofdstuk 7	
Doelgedrag	76	Specifieke situaties	114
Wat betekent doelgedrag?	77	Je kind maakt nog weinig tot geen klanken	115
Welk gedrag kies je als doelgedrag?	78	• Meer klanken uiten	115
• Dat wat je kind al kan	79	• Klanken imiteren	117
• Doelgedrag per situatie	80	• Gebaren en plaatjes om te vragen wat je wil	118
		Je kind vraagt om wat hij wil door constant het woord te herhalen of door te gokken	121
		Je kind vraagt om wat hij wil met één woord voor alles	123

Je kind vraagt slechts om een paar dingen en is niet geïnteresseerd in iets anders	124
Je kind lijkt opeens minder goed te kunnen vragen om wat hij wil dan eerst	126
• Motivatie	126
• Hulp en bevestiging	126
• Balans instructies	127
• Beschikbaarheid	127
• Overige factoren	127
Hoofdstuk 8	
Uitbreiding woordenschat	130
Creëer motivatie voor nieuwe woorden	131
Lengte van je zinnen	132
Benoem zijn omgeving	133
Geef uitleg	134
Maak gebruik van boeken en kijkplaten	134
Hoofdstuk 9	
Spelideeën	136
Visueel	137
Auditief	145
Tactiel	150
Beweging	156
Literatuur	162
Dankwoord	164
Over de auteur	166
Aantekeningen	168

VOORWOORD

Ariane heeft met *Speel, leer en communiceer* een eigentijdse en praktische handleiding voor ouders van kinderen met autisme geschreven. Met aansprekende voorbeelden en concrete oefeningen laat zij zien hoe je in het dagelijks leven de ontwikkeling van je kind op speelse manier kunt stimuleren.

Dat is precies waar ik grote behoefte aan had toen snel na de geboorte van onze zoon Benjamin duidelijk werd dat hij anders was. Maar wat was er dan? Benjamin zat urenlang op de grond te wiegen en met zijn handjes te fladderen. Toen hij 7 jaar was, praatte hij nog steeds niet. Wij waren radeloos, het leek onmogelijk om contact te leggen met ons zontje. Obsessief bestudeerde ik zijn leeftijdgenootjes. Wat konden zij wat Benjamin niet kon? Hoe kon ik hem helpen? Benjamin hielp mij, zonder dat hij dat zelf wist.

Vaak zat hij bij mij op schoot en dan zong ik kinderliedjes voor hem, daarmee kon ik zijn aandacht tenminste vangen en vasthouden. Hij keek dan altijd gebiologeerd naar mijn mond alsof hij wilde begrijpen hoe ik dat toch deed, klanken maken. Op een gegeven moment stopte ik en hield bij het laatste woord van een zin mijn hand voor mijn mond. Uit alle macht probeerde hij mijn hand weg te trekken, ik had hem zelden zo betrokken gezien. Ik maakte hem duidelijk dat als hij zou proberen het woord te zeggen ik het liedje uit zou zingen én hij probeerde het. Ik ontdekte hoe sterk Benjamin op muziek reageerde!

Door aan te sluiten bij zijn interesse en motivatie had ik onbewust van een dagelijks ritueel een speels en uitdagend leermoment gemaakt. Er ging een andere wereld voor ons open, Benjamin begon, tegen alle verwachtingen steeds meer contact te maken, te spelen en te praten.

Elk kind met autisme is uniek, als ouder ken je je kind het beste. Met inzet van de omgeving kan elk kind met autisme leren als het passend gestimuleerd wordt en daarbij is *Speel, leer en communiceer* een uiterst toegankelijke en inspirerende gids.

Aaltje van Zweden-van Buuren

Oprichtster van Stichting Papageno, auteur van het boek 'Om wie je bent' en moeder van een zoon met autisme.

INLEIDING

Spelen met je kind kan een ontspannen en knus moment zijn. Je kind straalt als hij iets doet wat hij leuk vindt. Hij verrast je met zijn ideeën. En het samen zijn doet jullie allebei goed. Iets doen wat je fijn vindt, haalt bij iedereen het beste naar boven. Vaak zie je tijdens het spelen dat je kind opeens iets kan wat eerder nog niet lukte. Dit maakt jou trots en blij, wat weer invloed heeft op je kind. Samenspelen geeft jullie allebei plezier en energie.

Daarentegen kan spel met je kind ook lastig zijn. Het is een zoektocht om te ontdekken wat hij leuk vindt om te doen. Het kan dat je kind wel graag met iets speelt, maar minder open staat voor jouw inmenging. Contact maken gaat dan moeizaam. Dit kan je onzeker maken en er zelfs voor zorgen dat je minder vaak samen met je kind speelt.

Graag help ik je hierbij. Spelen is de manier om je kind iets te leren en zijn ontwikkeling te stimuleren. In dit boek beschrijf ik de aanpak *Speel, leer en communiceer* waarmee je spel kan inzetten om je kind te leren communiceren.

Autisme en communicatie

Kenmerkend voor autisme zijn beperkingen op het gebied van communicatie en sociale interactie. Kinderen met autisme hebben moeite met het begrijpen van mensen om hen heen en ervaren problemen met het aangeven van wat zij willen en voelen. Zo hebben zij mogelijk geen woorden om te zeggen waarmee ze willen spelen, troost aan een ouder te vragen of aan te geven dat zij iets vervelend vinden. Dat een kind moeite heeft om zich te uiten betekent natuurlijk niet dat hij niets wil hebben. Logischerwijs leert hij alternatieve manieren om duidelijk te maken wat hij wil. Dit kan hij doen door huilen, schreeuwen, spullen weggooiën, weglopen of zichzelf of een ander pijn doen. Ook dit zijn vormen van communicatie.

Soms wordt autisme gezien als een eindpunt: een stoornis zo ernstig dat ontwikkeling amper mogelijk is. Verwachtingen over communicatie kunnen somber zijn. Mijn visie is dat elk kind met autisme kan leren. Wel is het belangrijk om een omgeving te creëren waarin jij je kind op een positieve manier stimuleert.

Ieder kind is uniek en ontwikkelt zich op zijn eigen manier. Het is niet mogelijk om precies te zeggen hoe elk kind met autisme leert communiceren. Het ene kind leert praten in meer-woord-zinnen, het andere kind kan zich uiten met losse woorden of klanken. Ook communicatie met behulp van gebaren, pictogrammen of een spraakcomputer behoort tot de mogelijkheden. Kortom, de manier waarop een kind leert communiceren verschilt. Ik ben er echter van overtuigd dat met extra inspanning vanuit de omgeving ieder kind zich kan leren uiten.

Communicatie is een breed begrip en omvat meerdere vaardigheden. Dit zijn onder andere het aangeven van je wensen, snappen wat iemand bedoelt, vertellen wat je ziet en reageren op vragen van anderen. Hoe kan je je kind dan het best ondersteunen? Waar begin je mee om hem te leren communiceren?

Als je kijkt naar de ontwikkeling van communicatie start deze met de vaardigheid 'vragen om wat je wil'. Jezelf duidelijk maken aan de omgeving is de eerste functie van communicatie. Zo communiceert een baby door te huilen met behulp van gezichtsuitdrukkingen en bewegingen. Hij vraagt hiermee om verschillende dingen, zoals uit bed gehaald worden, knuffelen met mama of papa, melk drinken of een schone luier. Naarmate de communicatie zich ontwikkelt komen er als vanzelf meer vaardigheden bij. Een baby gaat klanken imiteren, brabbelen en wijst om te delen wat hij ziet. Voor de meeste kinderen met autisme is deze ontwikkeling niet vanzelfsprekend en problemen beginnen al bij de eerste functie van communicatie. Ondersteuning hierbij is daarom zo essentieel.

Het stimuleren van communicatie is belangrijk om meerdere redenen. Ten eerste draagt het oefenen met 'vragen om wat je wil' bij aan een afname van probleemgedrag. Door je kind te helpen om op een positieve manier aan te geven wat hij wil, geef je hem een alternatief voor minder gewenst gedrag, zoals huilen of schreeuwen. Dit is met name van belang als je kind gewend is om te communiceren door zichzelf of anderen pijn te doen. Een jong kind kan je nog makkelijk in bescherming nemen tegen zichzelf of naar anderen toe. Met een groter en sterker kind wordt dit steeds lastiger. Je wil dat hij andere mogelijkheden heeft om zich duidelijk te maken. Op tijd investeren kan veel problemen voorkomen. Een andere reden dat het zo waardevol is om te oefenen met 'vragen om wat je wil' is dat deze vaardigheid een startpunt is om te leren communiceren.

Zodra je kind ervaart dat hij met het gebruik van woorden, klanken of gebaren meer controle heeft over zijn omgeving, laat hij dit gedrag vaker zien en ontwikkelt zich verder. Tenslotte draagt beter kunnen communiceren bij aan het welzijn van je kind. Wanneer je kind zich makkelijker kan uiten voelt hij zich prettiger, meer tevreden en heeft hij meer zelfvertrouwen.

Speel, leer en communiceer

Spelen is de manier om je kind iets te leren. Onder samen spelen versta ik de interactie tussen ouder en kind, waarbij een kind zelf kiest om mee te doen. Spel is een vrijwillige activiteit waarbij het plezier en de motivatie van je kind voorop staat. De rol van de ouder is om hierbij aan te sluiten. De aanpak *Speel, leer en communiceer* bestaat echter niet alleen maar uit het volgen van je kind. Als ouder ga je actief aan de slag om leermomenten op te zetten.

De mama van Lyra probeert haar te helpen met 'vragen om iets wat ze wil hebben'. Om deze vaardigheid te kunnen oefenen bedenkt mama wat Lyra leuk vindt en hoe ze hier een spel van kan maken. Ze weet dat Lyra het heel grappig vindt als voorwerpen op de grond vallen en iemand hier overdreven op reageert. Als voorbereiding op het spel verzamelt mama meerdere knuffelbeesten. Tijdens het spel zit Lyra op schoot en rolt mama een knuffel over de benen van Lyra, waarna de knuffel verder naar beneden rolt over de benen van mama ('rollen rollen'). Mama houdt de knuffel eerst met haar voeten vast, roept heel hard 'boem' en laat vervolgens de knuffel met een boog op de grond vallen. Hopelijk vindt Lyra dit spel zo leuk dat ze er vaker om wil vragen. Ze kan dan om 'knuffel' vragen, om 'rollen' en natuurlijk om 'boem'.

In dit voorbeeld is de ouder op zoek gegaan naar speelgoed en een spelhandeling passend bij de interesse van het kind. Daarbij heeft ze een spelsituatie opgezet om de vaardigheid te oefenen. Belangrijk om te beseffen is dat het hier niet om een instructie of taak gaat. Er wordt van Lyra niet geëist dat ze gaat spelen. Of het spel daadwerkelijk gespeeld gaat worden, is afhankelijk van de motivatie van Lyra om mee te doen. Als ze dan uit eigen initiatief meespeelt en een woord zegt, is dit extra leerzaam en beklijft de vaardigheid sneller.